

ЯПОНІСТИКА У СТУДІЯХ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ЦЕНТРУ «ТРИПІЛЛЯ І СХІД»

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ центр «Трипілля і Схід», існуючи з 1991 р. під різними назвами (попередні назви – Дослідницький семінар «Мова та історія», Семінар з кавказознавства, Центр сходознавства імені академіка М.Я. Марра), першорядну увагу приділяє дослідженню глибинного коріння української мови, її давнім зв'язкам із мовами Сходу й Заходу, реліктовим мовам Євразії як цінному матеріалу для реконструкції доісторичних мовотворчих процесів. До таких реліктових мов, поряд із субстратними мовами Європи (доіндоєвропейськими субстратами слов'янських, германських, кельтських, давньогрецької та інших мов індоєвропейської родини) та нині мертвими давньописемними мовами (хаттською, хуррито-урартськими, етрусською, шумерською, еламською та ін.), належить і низка живих араїчних мов, серед яких кавказькі (і картвельські, і північнокавказькі), баскійська, бурушаські тощо.

Особливе місце в дослідженнях мовної архаїки Євразійського континенту посідають територіально периферійні мови, як-от численні палеоазійські, а також корейська та японська, котрі, попри вагомні аргументи на користь наявності в них алтайського шару як основного (дослідження Є.Д. Поливанова, М.М. Поппе, Г. Рамстедта, С.А. Старостіна та ін.), містять також численні гетерогенні неалтайські елементи (згодом субстратні й адстратні), які потребують генеалогічної ідентифікації.

На жаль, незважаючи на наявність у сучасному українському освітньому просторі численних осередків вивчення японської мови, наукові студії над її походженням, спорідненістю та давніми контактами з іншими мовами, етимологією японської лексики здійснюються майже виключно в межах Дослідницького центру «Трипілля і Схід», що накладає на названий центр відповідні обов'язки, вимоги та відповідальність.

З другого ж боку, активізація контактів України з державами Сходу, зокрема з Далеким Сходом, у політичній, економічній та культурній галузях ставить на порядок ден-

ний лінгвістичне вивчення мовних наслідків таких контактів, зокрема в аспекті взаємодії мовних картин світу. Нині масив українських лексичних японізмів досяг такої кількісної межі, що потребує якнайретьельнішої лінгвістичної уваги з погляду лексикографії, орфографії, лінгвокультурології, етнолінгвістики та інших дисциплін.

Відповідно до окреслених актуальних проблем у межах далекосходознавчих проєктів Дослідницького центру «Трипілля і Схід» було здійснено низку розвідок. Нижче сформульовано основні результати й визначено деякі перспективи.

По-перше, уточнено місце японської мови в алтайській родині на тлі вивчення ролі алтайської родини мов у давньоєвразійській мовній історії, простежено окремі аспекти можливих зв'язків масиву коренів японської мови з кореневим фондом мов більш західних регіонів, зокрема й того, де була поширена трипільська культура [Мосенкіс 2004, вип. 71; Мосенкіс 2004, вип. 73; Мосенкіс, Якименко 2005, вип. 84]. Зазначені питання дістали висвітлення й у програмі кандидатського мінімуму з японської мови, затвердженій вченою радою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Вищою атестаційною комісією України і Міністерством освіти і науки України [Дебейко, Мосенкіс 2004].

По-друге, вивчено специфіку врахування генеалогічних і типологічних особливостей японської мови при викладанні її саме в Україні, носіям української мови, на тлі тих лексичних збіжностей і спільних та відмінних структурних рис, які виявлено між українською і японською мовами. Особливу увагу звернено на типологічну близькість відкритоскладового характеру японської мови, простежуваного в усій питомій лексиці як диференційну фонетичну ознаку порівняно з усіма іншими алтайськими мовами, і тяжіння української мови до такої самої відкритоскладовості, врівноваження голосних і приголосних у потоці мовлення, що дістало влучну образну назву милозвучності й вираження в численних евфонічних

чергуваннях, що, кінець кінцем, сягають артикуляційних звичок носіїв трипільської культури [Мосенкіс 2005, вип. 83; Мосенкіс 2005, вип. 84; Мосенкіс, Синишин, Переверзев 2008].

По-третє, різноаспектно простудійовано особливості японської мовної картини світу, притому найпильнішу увагу звернено на її міфологізм – зважаючи на живу в сучасній Японії традицію прадавніх народних синтоїстських культів [Мосенкіс, Якименко 2003; Мосенкіс, Якименко 2004, вип. 68; Мосенкіс, Якименко 2004, вип. 73; Мосенкіс, Якименко 2005, вип. 78/79; Мосенкіс, Якименко 2005, вип. 80; Мосенкіс, Якименко 2005, вип. 81; Мосенкіс, Якименко 2005, вип. 85]. Узагальненням зазначених студій стала монографія [Мосенкіс, Якименко 2005], зустрінута десятьма друківаними рецензіями.

По-четверте, розглянуто питання лексичних японізмів української мови на різних етапах їхніх адаптації й у різножанрових текстах – у контексті більш загального питання про специфіку й функції лексичних орієнталізмів в українській мові [Мосенкіс, Ільницька, Переверзев, Синишин, Якименко 2009].

Значну увагу висвітленню різноманітних проблем японістики приділяє періодичний збірник наукових праць «Мова та історія», що виходить з 1993 року (видано 96 випусків) у тісній координації з Дослідницьким центром «Трипільля і Схід».

Серед перспективних напрямків нинішніх досліджень слід відзначити такі:

- укладання етимологічного словника питомої лексики японської мови із залучен-

ням не лише алтайського, а й уральського, індоєвропейського, палеоазійського, австроазійського, австронезійського та іншого мовного матеріалу;

- детальне дослідження процесів формування відкритоскладового фонетичного ладу японської мови в порівнянні з етапами формування української мовної милозвучності від трипільського відкритоскладового субстрату через винятково відкритоскладову праслов'янську мову й східнослов'янське (за новітньою гіпотезою О.М. Трубачова – діалектне праслов'янське) повноголосся до сучасної українськомовної евфонії;

- аналіз паралелей між докуртганними культурами України і Японії (передусім Трипільля і Дзьомону) як позамовного аспекту транс'євразійських мовних паралелей, зокрема синтез мовних і позамовних свідчень про сакральну символіку обох традицій;

- зіставне вивчення традицій сакральної державності й сакрального права України (починаючи від періоду Трипільля) і Японії;

- порівняльне дослідження праукраїнського язичництва (від його трипільського коріння) і японської народної релігії синто (від її дзьомонських витоків) як ідеологічної основи матеріальної й духовної культури в її багатовіковому розвитку;

- популяризація знань про різні аспекти японської традиційної культури в Україні.

Передбачається, що японознавча проблематика посяде належне місце серед питань планованого на жовтень 2009 року «круглого столу» «Трипільля: українознавчі та сходознавчі виміри».

ЛІТЕРАТУРА

Дебейко О.В., Мосенкіс Ю.Л. Програма кандидатського мінімуму з японської мови: Спеціальність 10.02.13 – мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії. Київ, 2004.

Мосенкіс Ю.Л. Актуальні проблеми викладання японської мови в Україні // **Мова та історія**. Вип. 83. Київ, 2005.

Мосенкіс Ю.Л. Від трипільської України до Японських островів: стародавні мовні паралелі // **Мова та історія**. Вип. 71. Київ, 2004.

Мосенкіс Ю.Л. Порівняльно-історичне і зіставно-типологічне мовознавство у викладанні японської мови в Україні // **Мова та історія**. Київ, 2005. Вип. 84.

Мосенкіс Ю.Л. Спорідненість тюркських мов із корейською та японською і місце алтайської мовної надродина у давній євразійській історії // **Мова та історія**. Вип. 73. Київ, 2004.

Мосенкіс Ю.Л., Льницька Я.В., Переверзев Д.І., Синишин Р.І., Якименко М.В. **Лексика грузинського, китайського, корейського та японського походження в українській мові.** Київ; Умань, 2009.

Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І., Переверзев Д.І. **Милозвучність української і далекосхідних мов:** Питання фонетичної типології української, англійської, китайської, корейської та японської мов у контексті загальнотипологічних фонетичних явищ. Київ, 2008.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. **Всесвіт у дзеркалі японської мови:** Словесні символи культури Японії. Київ, 2005.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Деякі особливості архаїчного мислення за мовними та іншими свідченнями (до проблеми пошуку загальноєвразійського контексту традиційних світоглядних уявлень японців) // **Мова та історія.** Вип. 82. Київ, 2005.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Деякі риси мовно-культурного світу стародавньої Японії у контексті примітних особливостей архаїчного світосприйняття // **Мова та історія.** Вип. 81. Київ, 2005.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Картина світу японської мови у міфологічній і релігійній термінології // **Мова та історія.** Вип. 73. Київ, 2004.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Картина світу японської мови у традиційній календарній термінології (спроба порівняння японської та української народної обрядовості) // **Мова та історія.** Вип. 68. Київ, 2004.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Лінгвоміфопоетичні уявлення японців у контексті уявлень інших народів Сходу // **Мова та історія.** Вип. 80. Київ, 2005.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Магія слова та каменя у міфологічній картині світу і мовно-культурний світ стародавньої Азії як контекст японського етнолінгвогенезу // **Мова та історія.** Вип. 85. Київ, 2005.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Міфологічність і проблема ключових слів японської мовної картини світу (деякі підсумки дослідження) // **Мова та історія.** Вип. 78/79. Київ, 2005.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Основні напрямки дослідження японської мовної картини світу (до проблеми наукового обґрунтування спецкурсу «Мовні контакти») // **Мова та історія.** Вип. 66. Київ, 2003.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Протоукраїнське Трипілля і протояпонський дзьомон: світовий контекст давнього коріння української культури за мовними свідченнями // **Мова та історія.** Вип. 84. Київ, 2005.

Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Традиційна японська цивілізація в її зв'язках із китайською та іншими цивілізаціями Євразії (мовно-культурні аспекти) // **Мова та історія.** Вип. 83. Київ, 2005.

Поліщук Ю.А., Мосенкіс Ю.Л. Деякі актуальні питання китаїстики та японістики (короткий огляд) // **Мова та історія.** Вип. 72. Київ, 2004.

Поліщук Ю.А., Якименко М.В., Нагорна В.М., Мосенкіс Ю.Л. Японська поезія звучить українською [Рец. на кн.: І. Антологія японської поезії: Хайку XVII–XX ст. / Передм., пер. з яп. та коментарі І.П. Бондаренка. Київ, 2002. II. Антологія японської класичної поезії: Танка. Ренга (VIII–XV ст.) / Пер. з яп., комент., упор., передм. І.П. Бондаренка. Київ, 2004] // **Мова та історія.** Вип. 75/76/77. Київ, 2005.